

Szakács István Péter

„Az életem mindig is nyitott könyv volt.” (egy koncepció per margójára)

Az alább közölt dokumentumok először jelennek meg együtt nyomtatásban. Először tájékozódhat általuk hitelesen az olvasó az ún. *Wass Albert-ügyről*, melynek kapcsán hosszú évtizedeken keresztül csupán szóbeszéddek keringtek, sunyi híresztelések, a közvéleményt befolyásolni akaró (irodalom)politika alattomos kísérletei, melyek Wass Albert írói elnémitását törvényesítették a kommunista diktatúrában élő, a szabad világtól már-már hermetikusan elzárt, tájékozatlan emberek előtt.

Négy hivatalos irat kerül most nyilvánosságra: 1. a Kolozsvári Népbíróság Bírósági Ítélotanácsa 1946. évi 1. számú iratcsomójának Wass Albertet és édesapját, Wass Endrét érintő anyaga, 2. Wass Évának** az író volt feleségének 1979-ben tett tanúvallomása, 3. James C. Mansberger Jr. nyilatkozata, azé a semleges vizsgálóé, aki az Egyesült Államok Wentorfi, Hamburgi Hontalan Személyek Bizottságának átvilágító tisztjeként (*investigations officer*) 1950-ben leellenőrizte az Egyesült Államokba kivándorolni szándékozó író és családját, és 4. Wass Albert 1979-ben írt Rövid önéletrajza, melyet az Egyesült Államok Igazságügyi Minisztériuma számára készített, hogy tisztázza magát a vádalól.

A perre a második világháború befejezése után, 1946-ban került sor Kolozsváron. Wass Albert és édesapja, Wass Endre ellen a román hatóságok in absentia indítottak eljárást, azzal vádolva őket, hogy 1940 szeptemberében román nemzetiségű személyek meggyilkolására bujtatták fel a falujukba, Vasasszentgotthárdra bevonuló magyar honvédtiszteket, akiknek a főhadiszállása a grófi kastélyban volt.

Két ügyben is elmarasztalták őket. A vádiratban az áll, hogy Wass Endre és Wass Albert bujtatta fel a község katonai parancsnokát, Pakucs hadnagyot négy vasasszentgotthárdi román személy meggyilkolására. Ezen kívül Wass Albert bűnösnek találtatott tizenegy omboztelkei román lakos erőszakos halálával kapcsolatban is: a népbíróság szerint ugyanis Csordás Gergely hadnagy, az Omboztelkén beszállásolt honvédek vezetője a fiatal gróf utasítására lövette le az áldozatokat.

Mindkét esemény 1940. szeptember 23-án, hétfőn történt, néhány kilométernyire a Wass család kastélyától. Az első a Cege-tó partján reggel, a második az omboztelkei román pap házában este. A leírtak szerint a vádlottak „engesztelhetetlenül gyűlölték” a románokat. E „sovén gyűlölet” mellett a román állam földreformja által kiváltott bosszúvágy is vezérelte őket, földterületeik nagy részét ugyanis elvette tőlük az új hatalom.

Mindkettőjüket halálra ítélték. Az író és édesapja ekkor már biztonságos távolságra volt a kiirtásukat akaró kommunista-nacionalista hatalomtól. (Wass Albert családjával együtt még a háború vége előtt Németországba menekült, így az ellenük folytatott perrel és a halálos ítéletről csak évekkel később híresztelések útján, közvetve szerzett tudomást.)

A hatalomváltás idejére jellemző koncepció per anyagába tekinthet be az olvasó. Ezt több tényező is alátámasztja. Először is az eljárás időtartamának rövidege. „Rekordidő” alatt folytatták le a pert: a vádiratot 1946. február 25-én bocsátották ki, ítéletet pedig 1946. március 13-án hirdettek. A törvény buzgó őrei igencsak noszogatták Justitia istennőt, aki megfontolt mérlegelés helyett így kénytelen volt futószalagon gyártani az ítéleteket. Két hét és néhány nap elegendőnek bizonyult a népbíróság számára, hogy 63 (!) vádlott fölött ítélkezzenek.

A vádiratban ugyanis Wass Alberten és az édesapján kívül még hatvanegyen szerepelnek - anyaországi és erdélyi magyarok. Előbbiek a honvédség kötelékéből valók, utóbbiak polgári személyek (földbirtokosok, gazdák, iparosok stb.). Valamennyiük ellen az volt a vád, hogy a második bécsi döntést követően, amikor Észak-Erdély visszakerült Magyarországhoz, atrocitásokat követtek el a román lakossággal szemben, vagy azok elkövetésére bujtattak föl magyar honvédeket.

A bírósági eljárás rövidegsége, a kollektív jelleg és a kiszabott, súlyos büntetések (börtön, kényszermunka, halálos ítéletek) arra engednek következtetni, hogy a Vörös Hadsereg támogatásával Erdélyben berendezkedő nacionalista-kommunista román hatalomnak ezekkel a perekkel a magyar lakosság megfélemlítése volt a célja. E feltételezést a Wass Albert és édesapja elleni eljárás teljes mértékben alátámasztja. (A vádirat listáján az 58. és 59. helyen szereplő vádlottak halálos ítéletükkel az elítéltek névsorának 3. helyére kerültek. Ez utóbbi névsort a büntetések súlyosságának alapján állították össze.) Wass Albertet illetően az újonnan berendezkedő román hatalom halálos ítélete ugyanakkor nem egyszerűen csak egy mezőségi személynek, hanem az *erdélyi magyar arisztokrata irónak* szólt. Figyeljünk csak a korabeli igazságszolgáltatás igencsak célirányos működésére. A vasasszentgotthárdi eseményekért apát és fiát egyaránt halálra ítélték, s ennek következtében elvehették tőlük az egész Wass-birtokot, az összes ingó és ingatlan vagyon az új hatalomé lett. Ez az ítélet tehát a földbirtokos Wass családnak szólt, általában a földbirtokosságnak, jelezve, hogy milyen sorsot tartogat számukra az új rendszer. Ennyivel azonban nem elégedtek meg: Wass Albertet elmarasztalták egy másik ügyben is, az Omboztelkén történetekben. (Erről a másik vádponttól különben sem az író, sem hozzátartozói nem tudtak!) A bírák buzgóságában közrejátszhatott Wass Albert két világháború közötti - kisebbségbe került magyarként tanúsított - öntudatos magatartása. (A per anyagában az olvasható, hogy „irredenta tevékenységgel” gyanúsították, és feljelentették). Írói tevékenysége szintén számla lehetett a hatalom szemében. (Minden addig írt könyve és a később keletkezettek is feketelistára kerültek, és csak az 1989-es kelet-európai fordulatot követően jelenhettek meg újra.) Többszörös leszámolásról volt tehát szó: a bírósági eljárás osztály- és nacionalista indulatokat ébresztett ellenségeiben, a bolsevik szellemiségű kultúraszemlélet pedig persona non grata-nak nyilvánította a teljes írói szabadságban alkotó, autonóm írói személyiséget.

A per koncepciójás jellegét bizonyítja az is, hogy Wass Albertet kizárólag tanúvallomások alapján ítélték el. Míg az ellene szólóknak teljes mértékben igazat adtak, addig a mostohaanyja tanúvallomását (a kolozsvári tárgyaláson Wass grófné képviselte egyedül a családot), mely az író ártatlanságát bizonyította, teljes mértékben mellőzték. Magyarán, elégségesnek bizonyult néhány falubeli hevenyészett – az események után hosszú idő elteltével tett - vallomása ahhoz, hogy halálbüntetéssel sújtsák. Elgondolkodtató az a tény is, hogy a lövöldözések pillanatában egyetlen szemtanú sem tartózkodott a tetthelyeken, tehát nem tudni, mi is történt tulajdonképpen. Arról nem is beszélve, hogy a vádlottak sem voltak ott.

A dokumentum szövegében lévő hibák ugyanakkor annak a letagadhatatlan jelei, hogy egy sebtében összeállított okiratról van szó. A hevenyészve odavetett mondatokban nem csak a magyar vádlottak nevét írták hibásan (*Vas Andrei, Vass Albert, Vass A(da)lbert*), hanem a román neveknél is vétettek. (Az egyik áldozat neve például több alakváltozatban is szerepel: *Cat Ioan, Cati Ioan, Casi Ioan*.) Ennél jóval súlyosabb hibára bukkanunk az omboztelkei áldozatok megjelölésekor. A felsorolásban ugyanis 12 személy neve szerepel (a pap, a kántor és a tanító családja, illetve a pap magyar cselédasszonya), a számszerű összegezésnél azonban - egy sorral lennebb! - már csak 11 személyről tesznek említést.

(Ezek szerint vagy nem tekintették áldozatnak a pap cselédasszonyát, mert magyar volt, vagy nincsenek pontos információik az ott történetekkel kapcsolatban.) Ugyancsak súlyos hibára bukkanunk a vasasszentgotthárdi személyeknél is. Az ottani események leírásakor a *Moldovan* Josif-ként megnevezett áldozatból a későbbiek folyamán *Muresan* Iosif válik. Jogosan tevődik fel a kérdés, milyen lehetett az a per, ahol még az áldozatok száma és neve sem egyezik meg?

A per utóélete is rendkívül tanulságos.

A hetvenes évek végén, a Ceausescu-diktatúra idején a kommunista hatalom kemény offenzívát indított a román és magyar emigráció másként gondolkodó, a román „valóságot” és politikát bíráló képviselői ellen. Wass Albert az Egyesült Államokban folytatott tevékenységével (publicisztikai írások, szépirodalom, könyvkiadás angol és magyar nyelven) a Ceausescu-rendszer egyik legismertebb és legkövetkezetesebb bírálója lett. Az erdélyi magyarságért folytatott szellemi küzdelme kiváltotta tehát a román vezetés haragját. Ekkor került ismét előtérbe a hajdani per. A *Simon Wiesenthal Központ* értesítette róla az amerikai Igazságügyi Minisztériumot (a vasasszentgotthárdi áldozatok közül a két lány ugyanis zsidó származású volt). Wass Albert egyetemi kollégáját, Merdinger professzort bízták meg azzal, hogy Romániába utazzon a kompromittáló dokumentumokért, melyek angol fordítását a diktátor feleségétől vette át, majd hazatérése után a floridai újságokban publikálta őket. E rágalomhadjárat eredményeképpen 1979-ben az író beidézték az Igazságügyi Minisztériumba. (Ekkor írta a Rövid önéletrajzot, erre az alkalomra készült felesége tanúvallomása és az átvilágító tiszt jelentése.) Részletes kivizsgálásnak vetették alá, majd hitelt érdemlő bizonyítékok hiányában a vizsgálatot felfüggesztették. Ahogy ő írta tanúságtétele befejezésében: „Az életem mindig is nyitott könyv volt. (...) Nincs rejtegetnivalóm, és nem kell elnézést kérnem egyetlen tettemért sem.”

Eddig a történet. Innen már a jogászok dolga, hogy a *teljes* dokumentációt felkutassák, és a szakember szemével átvizsgálják. Talán még él néhány ember azok közül, akik szemtanúkként hitelesen bizonyíthatnák Wass Albert ártatlanságát. Jelen kiadás célja, hogy a maga szerény lehetőségeivel hozzájáruljon Wass Albert hazai rehabilitációjának elkezdéséhez.

- lbj, A címként használt idézet Wass Albert Rövid önéletrajzából való.
- ** lbj. A 2., 3. és 4. dokumentumot Wass Endre, az író fia bocsátotta a rendelkezésünkre.